

MUZEJ - MUSEO LAPIDARIUM / NOVIGRAD - CITTANOVA

SAŽETAK – O STALNOM POSTAVU

Muzeološka zbirka obuhvaća arhitektonske elemente (pragove, nadprozornike, tranzene, grbove i dr.) te, većim dijelom, elemente liturgijskog namještaja (oltarne ploče, dijelove ciborija, pilastre, kapitele i dr.) pokrivajući razdoblja od 1. do 18. stoljeća od kojih većina potječe iz obližnje crkve Sv. Pelagija i Maksima. Najvažniji dio novigradskog lapidarija ranosrednjovjekovna je zbirka u kojoj se ističe dobro sačuvani Mauricijev ciborij s kraja 8. st., jedan od rijetkih primjera rane karolinške umjetnosti na ovom području. Od godine 1964. do 1993. zbirka je bila smještena u prizemlju barokne palače Rigo. U razdoblju 1994. do 1998. zbirka je bila deponirana i vršeni su konzervatorsko restauratorski radovi. Od 2006. godine pohranjena je u Muzeju-Museo Lapidarium, a najreprezentativniji njezini dijelovi čine stalni muzeološki postav. Muzej je građen od 2003. do 2006. (arhitektonski biro Randić-Turato iz Rijeke). Suvremeni arhitektonski koncept predstavlja dostojan kontekst spomenicima-izlošcima, te je ujedno revitalizirao urbani prostor grada predstavljajući uspješnu interpolaciju moderne arhitekture u povijesnu jezgru.

O VAŽNOSTI NOVIGRADSKOG LAPIDARIJA

Zbirka novigradskog Lapidarija odavna je poznata stručnjacima i predmetom je znanstvenih istraživanja. Pisane tragove o novigradskim spomenicima ostavili su Giacomo Filippo Tommasini (1595. - 1655., novigradski biskup 1641. - 1655.), Pietro Kandler (1804. - 1872.), Giuseppe Caprin (1843. - 1904.), ali i Luigi Parentin (1909. - 1997., novigradski svećenik, povjesničar i arhivist).

Na reprezentativnoj izložbi "Hrvati i Karolinzi", koja se nakon Splita (2000.) jednim dijelom predstavila i u Bresci (2001.), novigradskim je spomenicima iz zbirke Lapidarija pripalo istaknuto mjesto, a tekstovi o njima donijeli su nove spoznaje o nastanku grada Novigrada. U starijoj se historiografiji često raspravljalo o podrijetlu grada i njegovu pretpostavljenom vrlo ranom postanku. Rasprave o ubikaciji Emonie, Emonije, Aemonie, koje su služile isključivo kao pokušaj utvrđivanja utemeljenja grada u antici, nisu do danas našle uporišta u materijalnim dokazima, koje pak nalazimo u najbližem ruralnom ambijentu. Konkretni materijalni dokazi koji upućuju na podrijetlo ili na "političko-gospodarski" status grada sačuvani su kameni ulomci iz ranosrednjovjekovnog razdoblja i najnovija istraživanja novigradske kriptе. Teza koja se sve više uzima u obzir, o tome da nastanak grada (Novigradske biskupije) valja

povezati s izgradnjom kripte, koja je sastavni dio prvoga arhitektonskog koncepta današnje župne crkve sv. Pelagija, smjelo nadilazi višestoljetne pretpostavke o njegovu antičkom podrijetlu. Ono što većina suvremenih autora koji se bave novigradskom poviješću žele naglasiti nesumnjivo je postojanje Novigrada kao kasnoantičkoga castruma ili castelluma, tj. civilnog naselja s mogućnošću obrane, na čijim se gabaritima postupno razvija i postaje gradom. U prilog tome ide i odavno znani podatak o Novigradu kao središtu rane franačke uprave u kojem je stolovao vojvoda Ivan (dux Iohannes). Stoga su kameni ulomci iz zbirke Lapidarija, osobito ranoromanički korpus, vrlo važni i za hrvatsku i za europsku kulturnu baštinu.

Svako povijesno razdoblje imalo je svoj odnos spram onoga što danas podrazumijeva pojam muzealizacije kulturnih dobara, zbog čega priča o novigradskom Lapidariju seže stoljeće unatrag.

KRONOLOGIJA NOVIGRADSKOG LAPIDARIJA

od gradske lođe, preko barokne palače do novog gradskog muzeja

POČECI - OTKRIĆE U KRIPTI CRKVE SV. PELAGIJA I MAKSIMA

Konkretnije podatke o "zbirci" dobivamo iz izvještaja porečkog Istarskog društva za arheologiju i zavičajnu povijest (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria), čiji su članovi bili i Novigradani Giuseppe Parentin i Giovanni Urizo. Tako se u izvještaju Društva iz 1895. godine spominju istraživanja u novigradskoj kripti provedena radi utvrđivanja njezina, pretpostavljena, ranokršćanskoga podrijetla kada su umjesto traženih podnih mozaika na vidjelo izašla 23 kamena ulomka, većinom pluteja, čija su naličja u prijašnjim razdobljima služila za popločenje prostora. S obzirom na to da su prednje strane bile ukrašene reljefnim kompozicijama, odlučeno je da kameni ulomci budu "izloženi" na trgu – uz južni, bočni zid crkve sv. Pelagija (gdje se već nalazilo nekoliko kamenih spomenika). Sljedeće što bilježimo jest podatak da se neposredno nakon toga počeo graditi novi primjereni prostor za kamene ulomke.

U GRADSKOJ LOĐI

1897. – 1964.

Godine 1897. novigradska općina sastavlja zbirku Lapidarium te je postavlja u poluotvoreni objekt (lođu) koji se nalazio na glavnom trgu sjevero-zapadno od crkve sv. Pelagija i time postaje sastavnim dijelom Javnog parka. Izgradnju Lapidariuma nadgledavali su Andrea Amoroso i Antonio Pogatschnig, a financijsku konstrukciju od 1052,44 kruna proporcionalno su snosili novigradska Comuna, porečko Društvo i K. und K. Monarhija.

Lapidarium je izdržao dva svjetska rata, ali ne i protok vremena. Branko Fučić, jedan od prvih hrvatskih konzervatora koji dolazi u Istru nakon II. svjetskog rata, u svom Izvještaju iz 1947. godine piše da je zbirka zatečena u ruševnom objektu (lođi): "neprimjerno izložena i zaštićena /.../ pod udarom nevremena /.../ neukusno zabetonirana /.../ vlaga i sol razaraju mekani kamen /.../". Nakon dugogodišnje stanke odlučeno je da se zbirka premjesti na prikladnije mjesto, a stara lođa sruši.

U BAROKNOJ PALAČI RIGO

1964. – 1995.

Godine 1962. - 1964. stručnjaci Arheološkog muzeja iz Pule demontiraju, dokumentiraju, postavljaju i izlažu zbirku u prizemnim prostorijama barokne palače Rigo nedaleko od glavnoga novigradskog trga čime Lapidarij postaje sastavnim dijelom srednjovjekovne zbirke pulskog muzeja, koji ujedno nadgleda izložke. No vrijeme je još jednom pokazalo da ni taj prostor nije primjeren zbirci. Dugogodišnja izloženost spomenka atmosferilijama izazvala je listanje i mrvljenje kamena, u konzervatorskom žargonu znano kao "kamena kuga", a upotreba nezaštićenih željeznih nosača „ugrozila je zdravlje kamena i izazvala njegovo pucanje zbog širenja rđe; iste ugradnje su kamen i onečistile cementnim, malternim i bojenim naličima."

SANACIJA ZBIRKE

1994. – 1998.

Zbog alarmantnog stanja zbirke, ali i zbog vlažnosti i zapuštenosti prostora, 1992./93. godine počinju konzultacije o njezinu spašavanju. Godine 1994. timskim radom Komisije za zaštitu spomenika kulture Općine Novigrad, pulskog Arheološkog muzeja i tadašnjeg riječkog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture otpočela je dugogodišnja sanacija Lapidarija. Lapidarij je nanovo demontiran i privremeno deponiran u podrum novigradske osnovne škole. Nakon demontaže i pohrane, djelatnici pulskog Arheološkog muzeja provode nužno čišćenje lapida i otklanjaju vezne željezne kuke.

Godine 1995. sastavljen je elaborat sanacije lapidarija te se pristupilo desalinizaciji. U podrumu novigradske osnovne škole napravljena su tri velika bazena u koje je potopljeno 60% kamenih spomenika te se sustavno analizira voda.

Godine 1996. uz nadzor konzervatora Ive Donellija, pulskih arheologa i preparatora mijenja se voda i namače preostalih 20% kamenih spomenika.

Godine 1997. desalinizacija je uspješno završena, a tijekom 1998. provodi se konsolidacija (tj. učvršćivanje strukture kamena kemijskim preparatima u razmaku od 10 do 20 dana po spomeniku), spajanje fragmenata lapida, rekonstrukcija te izradba dokumentacije i bibliografije.

OSNIVANJE MUZEJA LAPIDARIUM

Naime, istodobno s radovima na sanaciji kamenih spomenika otpočeo je i projekt osnivanja i izgradnje novog muzeja za smještaj zbirke lapidarija. S obzirom na to da u Novigradu nije postojao povijesni prostor u kojemu bi zbirka mogla biti primjereno izložena, ključna je pretpostavka bila da budući muzej ne može biti izvan gradske jezgre, a po mogućnosti što bliže župnoj crkvi bivšoj katedrali, odakle i

potječe većina spomenika. Odabrana je lokacija pored glavnoga gradskog trga i župne crkve - urbani prostor grada koji je bio prazan, neuređen i neprimjereno iskorišten.

Novigradsko gradsko poglavarstvo 1997. prihvaća hodogram aktivnosti i imenuje Radnu grupu za izradu Programa za osnivanje i izgradnju muzejske zbirke - Lapidarij. Godine 1999. prihvaćen je prijedlog Izmjene i dopune PUP-a starogradske jezgre Novigrada, a 2000. izrađen je muzeološki elaborat (Ivan Matejčić – Jerica Zihlerl: Muzeološki program Novigradski Lapidarij, Grad Novigrad – Città di Cittanova, 2000.) . Na temelju Detaljnog plana uređenja dijela povijesne jezgre iz 2001. godine definirano je područje izgradnje. Plan je predvidio parcelu koja obuhvaća zgradu tlocrtno pravokutnog oblika, platformni prilaz te dio javnoga prostora - parka, ukupne površine 780 m². Na temelju urbanističkih proporcija raspisan je pozivni arhitektonski natječaj sa sadržajem u kojem se tražila svježa, inovativna i tehnološki doradana arhitektura koja bi bila suvremeni odgovor na zahtjeve programa i konteksta (pozvani su bili arhitekti Eligio Legović, Njirić+Njirić, Glivarec-Tajder i Randić-Turato). Nakon razmatranja idejnih arhitektonskih rješenja, izabran je projekt Dvije crne kutije i park riječkog arhitektonskog biroa Randić-Turato. Projekt je bio izabran stoga što je tekstura zgrade svojim jezgrovitim i oporim formalnim izrazom - jednostavni tektonski okvir u kojem dominiraju "dvije crne kutije" za smještanje izložaka - odražavala recipročni odnos krajolika te fizičke prisutnosti muzeja i artefakata u njemu, a projekt nije predstavljao ni neutralnu "bijelu kocku" ni spektakularni skulpturalni manifest. Forma opipljive tenzije između konstruktivne nužnosti, duhovne vrijednosti i doživljajne artikulacije bila je zadovoljena. Zaključak je bio da je odabrano rješenje uspješna interpolacija suvremene arhitekture unutar starogradske jezgre i dostojan arhitektonski okvir za dragocjene spomeničke izložke. Godine 2003. izrađen je idejni, glavni i izvedbeni projekt novigradskog muzeja, a iduće se godine, nakon provedenog arheološkog istraživanja lokaliteta, isti počeo graditi. Godine 2006., na temelju elaborata muzeološkog postava, zbirka Lapidarij udomljena je u novoj zgradi, odnosno u novoosnovanoj javnoj kulturnoj ustanovi nazvanoj Muzej-Museo Lapidarium (Matejčić-Turato-Zihlerl: Stalni postav novigradskog Lapidarija, Grad Novigrad – Città di Cittanova, 2005.).

Budući da je smještaj zbirke bio jedan od temeljnih razloga osnivanja i izgradnje samog muzeja, kroz programsku sferu ističe se i iznimna «lokalna» vrijednost koja je već zabilježena u samim njegovim temeljima, te kroz nekoliko projekata godišnje prezentiraju se poznati i manje poznatih aspekti novigradske povijesti i sadašnjosti, osoba i običaja, kroz multimedijalne projekte i prezentacije, čemu se nadovezuju i drugi projekti na razini regije, nacionalnog, ali i internacionalnog karaktera.

O PROGRAMSKIM AKTIVNOSTIMA USTANOVE

Program rada **Muzeja Museo Lapidarium** temelji se na interakciji, poštivanju i provođenju samih temelja muzejske djelatnosti, kao i na kretanju u susret ka novim mogućnostima primjene suvremenih saznanja iz područja teorije muzeologije, muzejskog poslovanja, uz naglasak na izlagačkoj i izdavačkoj djelatnosti te interpolaciji sa ostalim područjima ljudskog djelovanja.

Važna smjernica rada muzeja u programskom smislu počiva u otvorenosti i prilagođenosti različitim dobnim i interesnim skupinama kroz širinu ponuđene muzejsko-galerijske prezentacije uz naglasak na edukativnom pristupu, ali i na zabavnoj komponenti.

U sastavu Muzeja djeluje i **Galerija – Galleria Rigo** (osnovana 1995. godine, smještena u istoimenoj baroknoj palači na adresi Velika ulica – Strada Grande 5, Novigrad - Cittanova), sa jasnim programskim smjericama koje ukazuju na prevlast i zastupljenost moderne, a poglavito suvremene umjetničke produkcije. Nastavljamo s prezentiranjem renomiranih autora, ali i onih u usponu, na nacionalnoj i internacionalnoj razini, kao i različitih aspekata ljudskog djelovanja kao dio lokalne, regionalne, nacionalne, ali i općeljudske baštine.

Uz svoju redovnu izlagačko – nakladničku praksu, prezentaciju raznovrsnog programa koji uključuje različite umjetničke, kulturne, povijesne i sociološke projekte, 2010. godine pokrenut je novi projekt pod nazivom **ARTERIJA – festival vizualnih umjetnosti**.

Projekt je 2014. godine doživio svoje peto izdanje - paralelno se odvija na gradskim lokacijama u vidu umjetničkih performansa, projekcija, instalacija i dr. umjetničkih formi u trajanju od pet dana. Uključuje različite akcije odabranih vizualnih umjetnika, a naglasak je postavljen na suvremenoj umjetničkoj produkciji koju predstavljamo u neposrednom okruženju starogradske jezgre skrećući ujedno pažnju na specifičnosti novigradske kulturne baštine. Razvoj projekta podrazumijeva i organizaciju tematskih predavanja, okruglih stolova uz sudjelovanje likovnih kritičara, povjesničara umjetnosti, umrežavanja i međunarodnu suradnju te predstavljanje domaćih autora na internacionalnoj sceni, a 2012. godine financiran je i putem europskog projekta ADRIAMUSE – u kategoriji događanja Museum beyond the

walls. Prepoznat je i od strane Upravnog odjela za kulturu Istarske županije, Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Turističke zajednice Grada Novigrada – Cittanova.

LINK / MUSEUM SHOP – INFO, CULTURE, STORE & MORE...

U sklopu Muzeja Lapidarium djeluje i LINK (Veliki trg – Piazza Grande 9, Novigrad – Cittanova, otvoren za javnost 26. kolovoza 2014.). Riječ je o novom muzejskom prostoru čija je namjena prezentacija, promocija i ponuda originalnih i autohtonih proizvoda (uporabnih, dekorativnih, informativnih, stručnih, umjetničkih, eno-gastro i dr.), a koji su duboko prožeti s novigradskom poviješću, prošlosti i sadašnjosti, muzejskim aktivnostima, geografskim posebnostima, kulturnom baštinom (materijalnom i nematerijalnom), ali i njegovim prehrambenim identitetom, a koji bi bili u stalnoj mijeni te praćeni zabavno - edukativnim programskim sadržajima. Projekt* (unutarnjeg uređenja interijera kojeg potpisuju dipl. inženjeri arhitekture Leonid Zuban i Dino Krizmanić – Urbis d.o.o.. Pula) realiziran je financijskom podrškom Grada Novigrada - Cittanova, Ministarstva turizma RH i Turističke zajednice Grada Novigrada - Cittanova.

sastavila:

Ketrin Milićević Mijošek
ravnateljica Muzeja – kustosica
www.muzej-lapidarium.hr
[www.galerija – rigo.hr](http://www.galerija-rigo.hr)

Godišnji program Muzeja - Museo Lapidarium ostvaren je sredstvima Grada Novigrada - Cittanova, Upravnog odjela za kulturu Istarske županije, Ministarstva kulture RH i Turističke zajednice Grada Novigrada - Cittanova.

Info: Muzej – Museo Lapidarium / Veliki trg - Piazza Grande 8A, 52466 Novigrad - Cittanova, Hrvatska - Croazia / tel. 00385 52 726 582, e-mail: muzej-museo.lapidarium@pu.t-com.hr, www.muzej-lapidarium.hr